

ЛЕКЦІЯ 2

Тема : *Поняття про функційний стиль*

Проблемні питання

1. Поняття про функційний стиль в його історичній проєкції.
2. Історичні етапи становлення стилів і стилістики як науки.
3. Характеристика мовних стилів, стилістична система української мови та її проблематика.
4. Норми сучасної української мови й норми стилістики.

Рекомендована література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови: навчальний посібник. Львів : Вид-во «Світ», 2013. 432 с.
2. Дудик П. С. Стилістика української мови: посібник. Київ : «Академія», 2005. 368 с.
3. Зарицький М. С. Стилістика української літературної мови. Київ : Парлам. вид-во, 2021. 156 с.
4. Пилинський М.М. *Мовна норма і стиль.*- К.: Наукова думка, 1976.- 288 с.
5. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови.- К.: Либідь, 1992.- 248 с.
6. Селігей П. О. Стильова норма як різновид мовної норми. Наукові записки НаУКМА. 2016. Том 189. С.83-86.
7. Сабліна С. В. Історія стилів української мови : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності “Філологія” освітньо-професійної програми “Українська мова та література”. Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 102 с.

Додаткова

1. Арешенков Ю. Класифікація функціональних стилів і вивчення стилістики у вищій та середній школі. Мовознавство. 1993. №1.
2. Арешенков Ю. “Стиль” як категоріальне поняття стилістичної науки. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 117-118. Слов’янська філологія. Збірник наукових праць. Чернівці, 2001.
3. Грималовський І. Мовостиль Василя Ферлеєвича. Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 119. Слов’янська філологія. Чернівці, 2001.
4. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови. Культура слова. 1994. Вип. 45.
5. Єрмоленко С. Стилістика сучасної української літературної мови в контексті слов’янських стилістик. Мовознавство. 1998. №2-3.

6. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. Київ, 1978. 375 с.
7. Ленець К. Епістолярний стиль. Стиль і час. Хрестоматія / Відп. ред. М. Пилинський. К., 1983.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Ярцевой. Москва, 1990.
9. Непийвода Я. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). К., 1997. 303 с.
14. Русанівський В. Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови. Слово і труд. Київ, 1976.
15. Чемеркін С. Г. Репрезентативність гіпертексту у функціонально-стильових різновидах української мови в Інтернеті. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*: Зб. наук. праць. Київ, 2009. Вип. 19. С. 111-116.
16. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ, 1962. 495 с.

Головні поняття

функційний стиль, жанр, експресивний стиль, діджитальний стиль, високий, середній, низький слог(стиль), мовна норма, стильова норма, мовний регістр, художній стиль, публіцистичний стиль, розмовний стиль, діловий стиль, науковий стиль, конфесійний стиль, епістолярний стиль, дифузія стилів

1. Поняття про мовний стиль в його історичній проєкції

Мова як соціальне явище виконує різні функції, пов'язані з тією чи тією сферою людської діяльності, людського життя – наукою, виробництвом, судочинством, політикою, культурою, побутом, вірою тощо. Для реалізації цих функцій у мові сформувалися окремі вузькі різновиди літературної мови – функціональні стилі. У мовознавстві постановка проблеми стилю пов'язана з іменем Ш.Баллі, зокрема з його вченням про експресивні засоби мови, що дало поштовх для розвитку лінгвостилістики.

Здебільшого науковці однастайні в тому, що: *«жодна галузь мовознавчих досліджень не має такої розбіжності суджень щодо об'єкта свого вивчення, як стилістика»*. Причина такої невизначеності криється в невиразності, розмитості уявлень про мовний стиль. Поняття «стиль» не

можна окреслити з належною повнотою, не беручи до уваги соціальний аспект. Останній передбачає врахування таких критеріїв:

- 1) історично сформована функція, яку виконує стиль у суспільній діяльності та суспільній свідомості;
- 2) лінгвальні засоби, які використовуються для реалізації цієї функції в мовленні, їх відбір та організація, що мають нормативний характер.

Визначення поняття мовного стилю знаходимо у багатьох вітчизняних дослідників. Так, Л.А.Булаховський, який заслужено вважається основоположником лінгвостилістики в українському мовознавстві, вважав, що *«засоби нашої мови, що припускають можливість їх вибору, будучи відповідним чином використані тим, хто пише або говорить, утворюють те, що ми зовемо словесним стилем»*.

Функційний стиль – це різновид літературної мови, що має певне функційне призначення, систему мовних елементів, способи їх добору, вживання, взаємного поєднання та зв'язку.

Функційне призначення стилю (або мета мови(мовлення)) – це регулювання стосунків між людьми, організаціями, повідомлення, вплив, спілкування і т.д. Система мовних елементів складається з мовних одиниць різних рівнів – фонетичного, лексичного, морфологічного, словотвірного, синтаксичного.

Експресивні стилі в сучасному розумінні — це використання таких засобів мови, які або викликають у співрозмовників почуття піднесеності, урочистості, співвідносно з високим стилем, або становлять нейтральну інформацію, звичне спілкування (пор. середній стиль, нейтральний стиль) чи орієнтовані на досягнення ефекту іронії, зневаги (пор. низький стиль).

Три експресивні стилі властиві кожній національній мові, але на кожному відтинку історичного розвитку вони набувають характерних ознак, змінюючи свою природу. Колишні експресивні стилі, що були власне структурно-функційними стилями, перестали існувати у XVIII ст. По-різному відбувалася взаємодія функційних та експресивних стилів в історії української

літературної мови. У староукр. писемній традиції високий, середній і низький стилі репрезентували фактично різні мови (церковнослов'янська, книжна українська і «проста») залежно від того, чи перекладалася церковна канонічна література, чи створювалися тексти повчального змісту, ділові або художні твори. На відміну від давньої традиції, коли з поняттями високого, середнього і низького стилів співвідносилися відповідні теми, в новій українській літературній мові для висвітлення будь-якої теми придатні засоби всіх експресивних стилів. Старослов'янізми, первісно належачи до високого стилю, активно використовуються як засіб створення зниженої, іронічної мови. Контрастне звучання старослов'янізмів характерне для поезії Т.Шевченка. Книжна лексика в розмовній мові часто надає їй гумористичного забарвлення (партія Возного) (ТАБЛИЦЯ 1).

Взаємовідношення між стилем та жанром у межах функційної стилістики, тобто між функційним стилем та формами внутрішньостильової варіативності, на перший погляд, є дуже простими й однозначними: стиль - поняття більш широке і вищого порядку, а жанр - вужче, залежне (підстиль, різновид стилю). І, отже, стосовно стилю - поняття нижчого порядку. Але при всьому тому, коли ми розглядаємо жанри як різновиди стилів, ми не можемо механічно їм приписати відношення частини до цілого. За В.Л.Наєром, - це відношення включення.

Жанр - це різновид функціонально-мовленнєвого стилю, що детермінується п'ятьма факторами: а) формою будови; б) характером наявної інформації; в) емоційною забарвленістю, г) засобами вираження інформації, д) її цільовою спрямованістю (Шаргай).

Стилi літературної мови не становлять собою замкнених систем. Між усіма стилями (і функційними, і експресивними) існує постійна взаємодія. *“Історія літературної мови, — зазначає В. Русанівський, — засвідчує постійну взаємодію стилів”*. Ця взаємодія виявляється у взаємопроникненні елементів одного стилю у мовну тканину іншого. Навіть найбільш специфічні засоби певного стилю можуть використовуватися в іншому стилі. Межі між

стилями рухомі. *“Між стилями немає чітких меж, — пише Н. Озерова. Можна виділити ядро типових мовних засобів (лексичних, синтаксичних, словотвірних) для того чи іншого стилю, відмітити їхню специфіку, проте межі між функціональними різновидами мовлення розмиті”*. Про це говорить і академік В. Виноградов, який стверджує, що між стилями не існує непрохідних меж, вони не є замкнутими системами. *“Ці стилі співвідносні, — пише вчений. Вони почасти протиставлені, але значно більше зіставлені. Іноді вони перебувають у глибокій взаємодії і навіть у змішуванні”*. В іншій своїй праці В. Виноградов проводить аналогічну думку: *“Стилi, перебуваючи в тiсній взаємодії, — подає дослідник, — можуть частково змішуватись і проникати один у другий. В індивідуальному вжитку межі стилів можуть ще більше змішуватись, і один стиль може для досягнення тієї чи тієї мети вживатися у функції іншого”*.

Питання про взаємодію стилів, взаємопроникнення елементів одного стилю в інший порушували у своїх працях В. Виноградов, І. Білодід, В. Ващенко, І. Чередниченко, М. Жовтобрюх. Взаємовплив і взаємопроникнення стилів — визначальна особливість стилістичної системи мови в наш час. В україністиці ці питання висвітлюють: А. Коваль, І. їжакевич, Д. Баранник, О. Пономарів, М. Пилинський, В. Русанівський, М. Пентилюк, Н. Непийвода, С.Єрмоленко, Н. Ботвина, Н. Озерова, Л. Ставицька й ін. Розглядають питання взаємодії стилів автори колективних монографій: *“Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови”* (К., 1977), *“Взаємодія усних і писемних стилів мови”* (К., 1982), *“Жанри і стилі в історії української літературної мови”* (К., 1989), *“Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови”* (К., 1990). Взаємодія стилів виявляється лише в текстах, а не на рівні окремих одиниць мовної системи, *“оскільки тільки в тексті реалізуються всі потенційні можливості мови як системи”*.

Кожен із функційних та експресивних стилів реалізується у **двох формах: усній і писемній**, що залежать від форми спілкування — безпосередньо чи через писемні документи. Для різних стилів різною мірою характерна та чи та форма спілкування. У всіх стилях функціують обидві форми (і усна, і писемна), проте для одних стилів (наукового, офіційно-ділового, публіцистичного, художнього, конфесійного та епістолярного),

однак переважає писемна форма, а для інших (розмовного і ораторського) — усна. Писемні стилі сформувалися на книжній основі, тому їх називають книжними, на противагу розмовному і ораторському стилям, які належать до усних.

Тому, на думку В. Русанівського, важливо простежити співвідношення експресивних та функційних стилів. *“Говорячи про будь-який функційний стиль сучасної літературної мови чи то з погляду його формування, чи виявлення сучасних тенденцій розвитку, — пише академік, — ми не можемо обминути проблеми співвідношення в кожному з них елементів високого (урочистого), середнього (нейтрального) і зниженого, розрахованого на збудження негативних емоцій”*.

2. Історичні етапи становлення стилів і стилістики як науки.

Природа функційних стилів була й залишається зумовлена об’єктивною реальністю, серед найпершого – й мовною. Саме тому в різні періоди розвитку української мови визнаємо існування різних стилів і жанрів, які максимально відповідали потребам комунікантів, скажімо, XI, XVI чи XIX століть, а чи сучасних користувачів української мови.

У період розвитку української мови, який припадає на XI-XVIII століття реалізовувалася теорія трьох стилів — традиційне для Європи доби Відродження і бароко вчення про поділ мови на три стилі («слоги»): високий, середній і низький. Успадкована з античних часів, зокрема через александрійську філологічну школу. В Україні розроблялась у 17 — 18 ст. викладачами Києво-Могилянської академії, найґрунтовніше — Феофаном Прокоповичем (курси *«Про мистецтво поетики»* (1705); *«Про риторичне мистецтво»* (1706), його послідовниками Митрофаном Довгалецьким (курс поетики *«Сад поетичний»*, 1736), Георгієм Кониським (курс *«Правила поетичного мистецтва»*, 1746) та ін. Поділ на стилі передбачав обов’язкову залежність між предметом викладу, тематикою і добором мовних засобів та жанрів. Певною мірою він перетинався зі структурно-типологічним поділом літературної мови на церковнослов’янську (слов’яноруську), книжну українську і живу народну. Теорія трьох стилів втратила актуальність у процесі формування української літературної мови, коли

три традиційні стилі («слоги») занепали, а основними одиницями стильової диференціації стали структурно-функційні стилі.

Високий стиль — один з трьох традиційних стилів («слогів»), що теоретично розроблялися і практично функціювали в Україні у 17 — 18 ст. Високий стиль передбачав емоційно урочистий, пишномовний виклад, присвячений важливим подіям, особам, діянням богів, перемогам у битвах, доблесті героїв тощо. Вирізнявся широким використанням т. з. прикрашувальних мовних засобів, зокрема словесних (метафори, синекдохи, метонімії, антономасії, повтори, подвоєння, приєднання та ін.) і змістових (алегорії, перифрази, гіперболи, апострофи, етонеї, гіпотипози, персоніфікації, парентези, епіфонemi) фігур. Високий стиль спирався на старослов'янську лексику (зокрема, архаїзми, слов'янізми), фонетику і граматичні форми, характеризувався ускладненим синтаксисом (розгорнутими фразами, надфразними єдностями, інверсіями, риторичними запитаннями, вигуками тощо), широко звертався до античної міфології, барокової образності. Ним писалися епічні твори, героїчні поеми, трагедії, ораторські виступи, конклюдії (програми шкільних наук, диспутів), драми («Владимир» Феофана Прокоповича, «Воскресеніє мертвыхъ» Георгія Кониського), казання Йоаникія Галятовського, Антонія Радивиловського, Данила Туптала (Дмитрія Ростовського), Стефана Яворського, твори С. Климовського, Г. Сковороди та ін. В 2-й пол. 18 ст. поступово виходить з ужитку, поступаючись книжно-урочистій манері викладу в українській літературній мові, що формувалася на народній основі.

Середній стиль — передбачав емоційно спокійний, помірно прикрашувальний виклад, присвячений менш важливим предметам і темам, ніж у високому стилі. Слова і стилістичні фігури в ньому більш-менш прямо співвідносилися з реаліями й поняттями серед. рівня. З високого стилю запозичувалися т. з. прикрашувальні мовні засоби, з низького — прості, звичайні. Перевага надавалася частковим метафорам, не надто вишуканим судженням тощо. Середній стиль спирався на живу народну українську мову, особливо її лексику й фразеологію, менше — на її фонетику і граматичні форми. Цим стилем писалися численні віршовані твори 17 — 18 ст. (елегії, еклоги, оди, епіграми, дифірамби) Мелетія Смотрицького, Софронія Почаського, Івана Величковського та ін., ораторська проза (казання Варлаама Ясинського), повісті та легенди (рукописні збірки Пилипа Феодоровича, Стефана Теслевцьового, Іллі Яремецького-Білашевича). Давня традиція відносила до прози також історичні, мемуарні, філософські, наукові твори: хронографи, літописи Самовидця, Самійла Величка, подорожні нотатки Івана Вишенського, діаріуші Якова Марковича, Миколи Ханенка, діалоги і слова Феофана Прокоповича, текст «Грамматики музыкальної» Миколи Дилецького тощо. За структурно-типологічними особливостями до середнього

стилю наближається мова практично всіх українських ділових текстів 17-18 ст. В кінці 18 ст. середній стиль почасти занепадає, почасти стає основою для розвитку нових функційних стилів і жанрів української літературної мови. Історично він мав відіграти вирішальну роль у наступності традицій старої і нової української літературної мови, проте виконав її неповною мірою: цьому завадили умови несамотійності й залежності від імперій, у яких формувалася національна літературна мова українського народу.

Низький стиль чи "подлий" — це мова народна, якою можна писати тільки речі неповажні, наприклад, т. зв. інтермедії чи інтерлюдії, призначені на посміх для поважних людей (І. Огієнко).

У проекції на функційний поділ староукраїнська книжна мова послуговувалась конфесійним стилем, епістолярним стилем, діловим, літописним стилем, зароджувався науковий стиль. Розмовний стиль, природно, функціював завжди, утім обслуговувалася нелітературною формою.

У сучасний період, коли активно розвиваються такі напрями лінгвістичних досліджень, як комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика, антропоцентрична лінгвістика, посилюється увага до проблем функційної стилістики, а саме до застосування функційно-стилістичного підходу під час розгляду мовних явищ, який *"передбачає вивчення мовних одиниць різних рівнів у процесі їхнього реального використання в певній комунікативній ситуації"*. Будь-який мовний текст належить до конкретного функційного стилю. *"Поняття тексту, текстової схеми, — зазначає С. Єрмоленко, — стосується стилю як цілісності, як певного динамічного явища, процесу, підпорядкованого комунікативним намірам, меті мовця"*.

Лінгвісти одностайно констатують наявність у мові різних функційних стилів. Але розбіжності виникають у підходах до з'ясування характеру й ролі тих чинників, що формують функційний стиль. Сьогодні існують різні підходи до класифікації функційних стилів, кількість цих стилів та їх назви не збігаються.

В основу виділення сучасних стилів покладено такі лінгвістичні критерії:

- функція мови, яка реалізується в тому чи тому стилі й його специфіці мовних і мовленнєвих одиниць;

- мовні засоби створення й оформлення стилів;
- комунікативна функція;
- сфера мовного спілкування;
- екстралінгвістичні принципи + функція мови;
- спеціального / неспеціального спілкування

Академік В. Виноградов опирався на суспільні функції мови - спілкування, повідомлення та впливу, внаслідок чого розрізняє такі стилі: *ужитково-побутовий стиль* (функція спілкування); *ужитково-діловий, офіційно-документальний і науковий* (функція повідомлення); *публіцистичний і художньо-белетристичний* (функція впливу).

А.Коваль також визнавала стилі за функціями мови: *розмовний стиль* (функція спілкування), *науковий, діловий* (функція повідомлення), *публіцистичний і художній* (функція впливу). Б. Кулик і О. Масюкевич вважають, що “ґрунтуючись на функціонально-мовному принципі, в сучасній українській літературній мові можна виділити такі основні мовні стилі: *науковий, публіцистичний, офіційно-діловий, літературно-художній*”.

У “Нарисах загальної стилістики сучасної української мови” І. Чередниченко стверджував, що в основу визначення стилів мови варто покласти “мовні засоби та способи їх використання”. Учений виокремлює такі стильові різновиди: 1) *мова живого усного загальнонаціонального спілкування*, 2) *офіційно-діловий стиль*, 3) *мова наукової і технічної літератури*, 4) *стилі масової радянської преси та агітаційно-масової публіцистики*, 5) *ораторський стиль*, 6) *мова художньої літератури та естетико-художньої публіцистики*.

В академічній “Стилістиці сучасної української літературної мови” за редакцією академіка І. Білодіда стилі розрізняються за основною комунікативною функцією: *стиль наукового викладу* (пізнавально-інформативна функція), *публіцистичний* (інформативно-пропагандистська функція), *офіційно-діловий* (настановно-інформативна функція), *художньо-белетристичний* (естетично-інформаційна функція). Деякі дослідники

розглядають як самостійний *епістолярний стиль*. Такий самий поділ стилів в українській літературній мові подано в праці “Стиль і час. Хрестоматія” — *стиль художньої літератури, публіцистичний стиль, науковий, офіційно-діловий та епістолярний*.

Багато вчених визнає залежність функціонально-стильової диференціації мови від найважливіших сфер мовного спілкування. Серед основних сфер використання мови найчастіше називають суспільно- політичну діяльність, науку та освіту, адміністративно-виробничу діяльність, масову інформацію, побут. Зокрема Д. Шмельов стверджує, що стилі мови залежать від сфери спілкування, тобто функціонально-стильова диференціація мови зумовлюється метою й характером комунікації. Учений пропонує свою диференціацію стилів мови, яку прийняли багато лінгвістів і яка охоплювала *розмовне мовлення, художнє мовлення і “спеціальне” мовлення*, з такими функціонально-мовленнєвими стилями, як *офіційно-діловий, газетно-інформаційний, науковий і публіцистичний*.

Вчений Ю. Арешенков доповнює: комунікативна сфера потрібна, але це недостатня умова для існування відповідного функційного стилю. “*Кожен функційний стиль, —* зазначає Ю. Арешенков, *— формується під впливом сукупної дії низки ряду екстралінгвістичних чинників, а саме: форми вияву мови (усна / писемна), виду мовлення (діалог / монолог), способу комунікації (масова/особиста) та ін. Саме вони, —* продовжує мовознавець, *— по-різному впливають на мовну структуру текстів і визначають їхню мовну стильову специфіку”*.

Цікавою, на наш погляд, є думка М. Кожиної, яка вважає, що в основу класифікації стилів доцільно покласти, по-перше, екстралінгвальні принципи, тобто враховувати мету і завдання комунікації в тій чи тій сфері спілкування, адже залежно від цього в кожній сфері спілкування формуються свої прийоми добору й використання мовних засобів, по-друге, принцип, запропонований В. Виноградовим: урахування різних функцій мови, започаткований Ш. Баллі й ученими чеської школи, на підставі чого виокремлюють *публіцистичний,*

науковий, офіційно-діловий, розмовно-побутовий стилі і стиль художньої літератури.

Дедалі більшого поширення набуває класифікація, яка ґрунтується на зіставленні спеціального / неспеціального спілкування. Таку класифікацію стилів подає “Лінгвістичний енциклопедичний словник” за редакцією В. Ярцевої: *побутово-літературний, газетно-політичний, виробничо-технічний, офіційно-діловий і науковий стилі.*

У сучасній функційній стилістиці існують класифікації, які визначають таку систему стилів; *художній, науковий, офіційно-діловий, розмовний, публіцистичний та інформаційний стилі*. Останній виходить за межі власне публіцистичного стилю (Д. Баранник, Ю. Арешенков). В інформаційному стилі “реалізується мовна функція повідомлення, інформування, тоді як у власне публіцистичних текстах актуалізується функція впливу, або апелятивна”. Цей різновид спеціального мовлення діє у сфері масової комунікації (преса, радіо, телебачення, інформаційні агентства, редакції, творчі об’єднання) та має на меті повідомити про найважливіші явища навколишньої дійсності й реалізується за допомогою специфічних мовних засобів: чітка стандартна схема організації тексту, висока частотність уживання термінів і оцінної лексики, активне функціонування форм персональності, широке використання експресивних засобів у поєднанні зі звичними стандартними для цього стилю засобами мовного вираження.

Останнім часом мовознавці Н. Бабич, В. Задорожний, Н. Дзюбишина-Мельник додають до цих класифікацій ще одну, яка містить у своєму складі *конфесійний стиль*, що пов’язаний з особливою сферою людського буття — релігією. В основі виділення конфесійного стилю, на думку Н. Дзюбишиної-Мельник, лежить сфера “спілкування людської душі з Богом через церкву”. “Найприкметніша риса цього стилю, — зазначає дослідниця, — значна кількість так званих маркованих слів, тобто пристосованих до використання саме в конфесійному стилі”. На наш погляд, уже зараз можна говорити про сформованість цього стилю як окремого різновиду української мови і вважати

його повноцінним складником її функціонально-стильової сфери.

Найпоширенішою у науковій літературі є на сьогодні класифікація, згідно з якою виділяють **п'ять основних стилів мови: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній та розмовний стилі** (М. Пилинський, О. Пономарів, М. Пентиліук, Н. Ботвина, С. Єрмоленко, Н. Озерова). Наведена класифікація опирається на функційно-стилістичну концепцію академіка В.Виноградова, який пов'язує диференціацію стилів із суспільними функціями мови і може стосуватися практично всіх високорозвинених мов.

3. Характеристика мовних стилів, стилістична система української мови та її проблематика.

Кожний із функційних стилів має свої **підстили**, або **жанрові різновиди**. У цьому плані думки мовознавців теж не є однотайними. Як засвідчують дослідження учених, у межах **наукового стилю** виділяються різні підстили. Дослідники за критерії їх виділення беруть різні функції і сфери застосування наукового стилю. Проте, якими б різними не були позиції дослідників (М. Пилинського, А. Коваль, О. Митрофанової, К. Ленець, О.Пономаріва, Н.Ботвиної, М.Пентиліук), зіставлення цих позицій дає змогу вказати й спільне, що виявляється у виділенні, насамперед 1) *власне наукового (академічного) підстилю* із жанрами текстів (монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, курсова й дипломна роботи, реферат, тези); 2) *науково-популярного підстилю* (науково-популярна література) та 3) *науково-навчального (дидактичного) підстилю* із жанрами текстів (підручники, посібники, лекції, бесіди). Деякі мовознавці вважають, що українськомовний власне науковий підстиль майже не реалізується. За їх переконаннями, функції власне наукового підстилю виконує в україномовному спілкуванні *науково-технічний мікростиль* (А. Коваль, Н.Непийвода). Окрім цих підстилів наукового стилю, в окремі самостійні підстили вчені виділяють *виробничо-технічний* (О. Пономарів, М. Пентиліук),

науково- інформативний та науково-діловий підстилі (М. Федосюк, Є.Панченко).

Львів'янка Галина Городиловська у межах наукового стилю сучасної української літературної мови виділяє такі підстилі: *власне науковий (академічний), науково- навчальний, науково-популярний, науково-технічний та науково- фантастичний*. За твердженнями О. Митрофанової, відмінність між ними буде виявлятися насамперед на лексичному й синтаксичному рівнях мови.

Науковий стиль – функційний різновид літературної мови, що використовується з пізнавально-інформативною метою у сфері освіти й науки, виробництва.

Сфера спілкування, у якій використовується науковий стиль – наука й навчання.

Основна мета спілкування – повідомлення наукових фактів, обмін науковою, навчальною інформацією: це формулювання ідей, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, повідомлення наслідків досліджень, наукове пояснення явищ, систематизований виклад певних знань; ще одна мета – збереження наукової інформації тощо.

Диференційними рисами наукового стилю є:

- нормативність;
- понятійність і предметність (використання переважно назв понять і предметів);
- об'єктивність суджень;
- точність і лаконічність висловлювань;
- логічність, ясність, аргументованість викладу;
- однозначне пояснення причинно-наслідкових відношень;
- докладність висновків;
- документація тверджень (наявність у текстах цитат, посилань, цифрових даних, схем, таблиць, діаграм, малюнків);
- стереотипність (використання усталених форм, кліше для побудови текстів);

-відсутність образності, емоційності та індивідуальних авторських рис.

Функція	Сфера спілкування	Форма мови	Типовий вид мови	Головний спосіб спілкування
Науковий стиль				
Інформаційна (повідомлення)	Наука, виробництво	Письмова	Монолог	Масовий, неконтактний

У межах *наукового стилю* виділяються різні підстилі. Дослідники за критерії їх виділення беруть різні функції і сфери застосування. Проте, якими б різними не були позиції дослідників (М. Пилинського, А. Коваль, О. Митрофанової, К. Ленець, О.Пономаріва, Н.Ботвиної, М.Пентиліук), зіставлення цих позицій дозволяє виділити:

1) *власне науковий (академічний) підстиль* із жанрами текстів (монографія, рецензія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, курсова й дипломна роботи, реферат, тези). Поділяється на науково-технічний та гуманітарний;

2) *науково-популярний підстиль* (науково-популярна література) має на меті зацікавити науковою інформацією широке коло людей, незалежно від професійної підготовки;

3) *науково-навчальний (дидактичний) підстиль* із жанрами текстів (підручники, посібники, лекції, бесіди) використовується при написанні підручників, посібників для навчання.

4) *виробничо-технічний підстиль* – обслуговує різні сфери господарства й виробництва (інструкції, описи технологій).

Мовні особливості наукового стилю:

Лексико-фразеологічні.

- ✓ Загальновживані слова вживаються в одному прямому значенні(без тропеїчної семантики);
- ✓ Велика кількість термінів;
- ✓ Переважання абстрактної лексики;

- ✓ Активне(як для сучасного стану-надактивне зловживання) вживання іншомовних слів(здебільшого термінів);
- ✓ Відсутність експресивної лексики;
- ✓ Використання антитез для пояснення явищ через протиставлення.

Граматичний рівень.

- ✓ Використання аббревіатур, скорочень, прагнення до лаконізму;
- ✓ Наукова інформативно-номінативна, тому перевага іменників над дієсловами й прикметниками;
- ✓ Вживання абстрактних іменників на-ство, -ість, -ння, -ття;
- ✓ Обмежене вживання займенників, наукова мова знеособлена, тому вживаються безособові дієслова, інфінітиви, станівники;
- ✓ Вживання іменних складених присудків;
- ✓ Складнопідрядні речення з причиновим та наслідовим зв'язком;
- ✓ Чітка композиція тексту, поділ на розділи, підрозділи, параграфи, пункти, підпункти- рубрикація.

Офіційно-діловий стиль — функційний різновид української мови, що використовувався й використовується з інформативно-регулятивною метою; обслуговує сфери права, влади, адміністрування, комерції, міжнародних відносин.

Сфера спілкування, у якій використовується офіційно-діловий стиль — офіційно-ділові стосунки у будь-яких галузях економіки, у державному, суспільному, політичному житті, у державно-правовій системі, у міжнародних відносинах.

Основна *мета* спілкування у цій сфері — регулювати офіційно-ділові відносини мовців у зазначених сферах, обслуговувати громадські потреби людей у ситуаціях адміністративного типу. Це стиль законів, указів, статутів,

програм, правил, постанов, наказів, розпоряджень, офіційного справоведення й листування.

Диференційні **рис**и офіційно-ділового стилю:

- ✓ нейтральний тон викладу змісту лише у прямому значенні;
- ✓ точність та ясність викладу фактів, поєднані з лаконічністю, стислістю та послідовністю;
- ✓ виразна логічність викладу;
- ✓ регульовально-імперативний характер викладу;
- ✓ документальність (кожен офіційний папір повинен мати характер документа), стабільність (кожен документ досить довго зберігає традиційні форми – визначені реквізити, розташовані у певній послідовності);
- ✓ високий ступінь стандартизації мовних засобів (для кожного виду документа існує певний набір стандартних мовних засобів);
- ✓ сувора регламентація тексту (чітка будова тексту та розміщення його частин); для чіткої організації текст поділяється на параграфи, пункти, підпункти;
- ✓ майже цілковита відсутність емоційності та образності і будь-якого вияву індивідуальності автора.

Мовні особливості офіційно-ділового стилю:

1) уживанням лексики у прямому значенні (їй не властиве вживання слів у переносному значенні, образних висловів, тропів і стилістичних фігур); уживання стилістично нейтральної лексики (слів) у прямому значенні. Використання залежно від мети суспільно-політичної, професійно-виробничої, науково-термінологічної лексики;

2) уживання усталених мовних одиниць - кліше, що забезпечують стандартизацію ділових текстів;

3) морфологічний рівень:

- висока частотність вживання абстрактних іменників, особливо на -ість, -ання (*планування, стягнення, недоторканність*);

- активне вживання аббревіатур(*Міненерго, Кабмін, АП*);
- вживання віддієслівних іменників (*кредитування, управління, обсервація, інтеграція, ухвала*);
- вживання інфінітивів або безособових дієслів (*зробити, виконано, залучено, обсервовано, скуплено, замовити, ухвалити*);

4) синтаксичний рівень:

- поширені прості речення з прямим порядком слів: підмет, присудок, другорядні члени речення, причому означення ставлять перед означуваним словом;
- найуживаніші синтаксичні одиниці - прості поширені речення з прямим порядком слів, кілька підметів при присудку чи навпаки;
- активне вживання усіх типів односкладних речень;
- складнопідрядні з причиново-наслідковими відношеннями частин, з'ясувальними, умови та наслідку.

Підстилі офіційно-ділового стилю:

✓ *Адміністративний* – використовується у професійно-виробничій сфері, правових відносинах і діловодстві. Він обслуговує та регламентує:

- офіційні відносини між підприємствами одного й різного підпорядкування;

- службові відносини між структурними підрозділами одного підпорядкування;

- службові відносини між приватною особою та організацією, установою, закладом і навпаки.

Жанри адміністративного підстилю – розпорядження, інструкція, заява, характеристика, довідка, наказ, звіт, офіційний лист, оголошення тощо.

✓ *Дипломатичний* – реалізується у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури. Регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян.

Жанри дипломатичного підстилю – міжнародна угода, комюніке (повідомлення), протокол, меморандум, ультиматум, нота тощо.

- ✓ *Законодавчий* – використовується у законотворчій сфері, регламентує та обслуговує офіційно-ділові стосунки між приватними особами, між державою і приватними та службовими особами.

Жанри законодавчого підстилю – Конституція, закон, статут, указ, постанова тощо.

- ✓ *Правозахисний* – підстиль актів, вироків, протоколів, обвинувальних висновків, постанов про арешт, обшук тощо).

Законодавчий підстиль тільки письмовий, решта можуть бути усної й письмової форми.

Публіцистичний стиль - функційний різновид літературної мови, призначений передавати, поширювати суспільно-політичну, наукову, культурно-освітню, морально-етичну інформацію та формувати громадську думку. Тексти публіцистичного стилю завжди адресовані масам і завжди виконують – разом з інформаційною - **функцію впливу**.

Характерна особливість публіцистики полягає також в тому, що вона впливає не на одну людину, **а саме на маси**, на суспільство в цілому і на його окремі соціальні групи.

У публіцистичному стилі значно глибше, ніж в науковому, офіційно-діловому стилях, проявляється авторська індивідуальність. Але в публіцистиці автор виявляє себе не тільки як конкретна особистість (зі своїми неповторними особливостями), але і як представник суспільства, виразник певних соціальних ідей, інтересів і т.д. Тому **основною ознакою, домінантою публіцистичного стилю є соціальна оцінність**, що і проявляється як в самому відборі фактів, ступеня уваги до них, так і у використанні експресивних мовних засобів.

Розглядуваний стиль також називають *журналістським стилем*, або *офіційним стилем ЗМІ*. Це такий стиль письма, який використовується для повідомлення нової інформації різними каналами. Таких каналів чотири: новини в газетах і журналах; телевізійні передачі; радіо; інтернет.

Комунікативність передбачає те, що автор пише свій текст не для внутрішньої експлуатації або конкретної людини, а для найбільшої кількості людей. Вона надає можливість зворотного зв'язку, тобто відповіді адресата (дискусії, листи від читачів до редакції газети, телефонні дзвінки на радіо та інше). Зрозумілість і виразність – головні ознаки публіцистичного стилю.

Диференційними рисами цього стилю можна назвати:

- емоційність і образність мови - для створення необхідної атмосфери;
 - оцінність і впевненість - для зацікавленості;
 - логіка викладу з опорою на неспростовні факти - для надання мови достовірності та інформативності;
 - заклик читачів (слухачів) до дії і загальнодоступність;
 - легкий і виразний виклад.
- лапідарність.

Мовні особливості публіцистичного стилю:

Лексико-фразеологічний рівень

-широке використання суспільно-політичних та соціально-економічних термінів (*адміністрація, економіка, державність, президент, соціальний стан* тощо), або інших термінів;

- уживання розмовних форм;
- використання точних найменувань;
- широке використання іншомовних слів;
- використання емоційно-оцінних слів та фразеологізмів;
- уживання термінів різних сфер.

Граматичний рівень

- Використання різних типів питальних, окличних, спонукальних речень, інверсії, однорідності;
- інтертекстовість;
- риторичні питання.

На думку Г. Колесник, характеризується такими підстилями:

- 1) *власне публіцистичним* (повідомлення, хроніка, прокламації, відкриті

листи, передові статті, огляди міжнародного життя);

2) *науково-публіцистичним* (великі праці на теми сучасної політики, економіки та суспільних відносин, літературно-критичні статті, наукові та літературно-мистецькі огляди, рецензії);

3) *художньо-публіцистичним* (нарис, фейлетон, памфлет, мемуар, політична доповідь). Як окремі підстилі публіцистичного стилю С. Єрмоленко розглядає *мову преси* (інтерв'ю, репортаж, хроніка, нарис); *мову радіо й телебачення* (мова дикторів, ведучих радіо і телепередач); *усну публічну мову* (промови, виступи на зборах, мітингах).

Д. Баранник виділяє *церемоніальний різновид* публіцистичного стилю.

Художній стиль - різновид літературної мови, яким послуговуються письменники для творення мовної картини світу конкретно – чуттєвими образами. Основна функція художнього стилю є вплив на людську психіку, почуття, думки через зміст і форму створених авторами поетичних, прозових, драматичних текстів.

За родами і жанрами літератури поділяється на підстилі *художній стиль*:

1) *епічний, прозовий* (епіка, казка, роман, повість, оповідання, байка, новела, художні мемуари, нарис); 2) *ліричний, поетичний* (поема, балада, пісня, гімн, елегія, епіграма); 3) *драматичний* (драма, трагедія, комедія, мелодрама, водевіль); 4) *комбінований* (ліро-епічний твір, ода, художня публіцистика, драма-фесія, усмішка).

Розмовний стиль задовольняє поточні життєво-необхідні потреби членів суспільства в різноманітних стосунках особистого і суспільного життя і діяльності.

Сфера використання розмовного стилю – щоденне неофіційне спілкування у побуті, на виробництві, в навчальній, науковій та інших сферах життя.

Основна мета стилю – бути засобом невимушеного спілкування, живого обміну думками, з'ясування побутових стосунків між двома або кількома мовцями.

Свого часу Д. Баранник виділив такі узагальнювальні характеристики розмовно-побутового стилю:

1. Природний і первісний у генетичному плані, найситуативніший вияв мовної діяльності;

2. Його текстові зразки формуються кожного разу в умовах конкретної комунікативної ситуації.

3. Його лексико-фразеологічний фонд спирається на народнорозмовне підгрунтя.

4. Широке вживання засобів немовних (екстралінгвістичного плану: міміка, жести, інтонація), інтонаційне оформлення тексту.

Диференційні риси розмовного стилю:

- невимушеність спілкування;
- спонтанність (тобто безпосередність, непередбаченість) і, як наслідок – стереотипність, тобто широке використання системи готових мовних формул, кліше, стандартних формул типу *«радий вас бачити»*, *«бувайте здорові»* – адже співрозмовники при спонтанному спілкуванні практично не мають часу на обдумування своїх реплік);
- лаконізм у висловленні думок, прагнення до компресії слів, речень;
- використання невербальних засобів (рухів, жестів, міміки), адже при усному спілкуванні найчастіше можливий візуальний контакт;
- безпосередність контакту мовців – звідси можливість активного використання інтонації, пауз, порядку слів при побудові висловлювання;
- емоційність (у розмові зазвичай розкривається ставлення автора вислову до предмета вислову і до співбесідника).

Досить часто розмовний стиль «вмонтовується» у тексти літературно-художнього стилю – для створення мовленнєвої характеристики того чи того персонажа.

Мовні особливості усно-розмовного стилю:

фонетичний рівень:

-багатство інтонацій, модуляцій голосу, ритміко-мелодійних варіацій, що відтворює природну безпосередність мовців;

-емфатичне розтягування звука, розрив слова на склади, обриви слів, різкі зниження чи підвищення тону (“ - *Цить, дурню, то так годиться! Хто до дверей стукає, того треба по плечах постукати. Ти того не знав? Не-е-е зна-а-в!* – відхлипнув Гриць. ” (І.Франко);

лексико-фразеологічний рівень:

-активне використання емоційно забарвлених слів, фразеологізмів (*донечко, мамуню, любити, злий, хитрючий*);

-використання розмовних, просторічних елементів (*гальорка, тикати, попоїсти, добрячий, вчителювати, всенький, роззява, гепнути*);

-використання жаргонізмів, діалектизмів, згрубілих слів, суржику (*лафа, кусок, покидьок, тварюка*), тобто слів, що виражають емоції жарту, пестливості, зневаги, презирства, іронії, вульгарності, лайливості, фамільярності.

-переносне вживання слів для оцінної характеристики осіб (*зайчик, ластівочка, котик, осел, гадюка, свиня*).

граматичний рівень:

-використання складних іменників із дієслівним компонентом (*вертихвістка, варивода, блюдолиз, пройдисвіт і под.*);

-субстантивація іменників (*відпускні, примірочна, контрольна, прохідна, душова*);

-використання складноскорочених слів (*завгосп, медсестра, санпропускник, харчоблок*);

-широке використання вигуків;

-використання різних типів простих, неускладнених речень (переважно коротких: неповних, незавершених, перерваних, односкладних, слів-речень);

-використання речень з експресивною інтонацією.

Функціонує розмовний стиль зазвичай в усній формі, хоч можливе використання його у формі письмовій, скажімо, у приватному листі. Тому й

виділяють у розмовному стилі підстили: *розмовно-побутовий, виробничий, епістолярний*.

Розрізняють *усне літературне мовлення*, яке ґрунтується на дотриманні норм сучасної української літературної мови, та *розмовно-побутове*, у якому спостерігається часте порушення літературних норм.

У розмовному стилі зазвичай виділяють **жанри**, які розрізняються за кількістю мовців (монологічні, діалогічні, полілогічні жанри) і за цільовою спрямованістю, характером ситуації та соціальними ролями учасників спілкування – сімейна розмова, діалог співробітників на побутові і професійні теми, суперечка, телефонна розмова, побутова монологічна оповідь, поздоровлення, прощання, тост, комплімент, вибачення тощо. Світлана Бибик вирізняє жанри родинного та дружнього спілкування, виокремлюючи родинні діалоги, родинні полілоги, домашні телефонні розмови.

Функція	Сфера спілкування	Пріоритетна мовна/мовленнєва форма	Типовий вид мовлення	Пріоритетний спосіб спілкування
Розмовний стиль				
Обмін думками й почуттями, (власне спілкування)	Побутова	Усна	Діалог, полілог	Особистий, контактний

Крім основних, загальновідомих п'яти функціональних стилів та їх жанрових різновидів (підстилів) дослідники виділяють інші стилі, які є повноправними серед названих.

Конфесійний стиль - стильовий різновид української мови, який обслуговує релігійні потреби суспільства (пропонуються ще такі найменування цього стилю: *богословський, церковний, релігійний*).

Конфесійний стиль обслуговує сферу релігійних стосунків, релігійні потреби суспільства. Функціонує він у культових установах – церквах, монастирях, скитах, теологічних навчальних закладах (найбільші в Києві, Львові, Одесі), молитовних будинках; у релігійних громадах, родинних віруючих.

Це стиль перекладної культової літератури (Біблія, житія, апокрифи тощо) та літератури оригінальної (проповіді, постання, тлумачення Святого Письма, молитви, богослужбова навчальна література), стиль релігійних служб (літургій) та відправ(треби) (хрещення, вінчання, миропомазання, причащення та ін.).

Призначення конфесійного стилю: використовується віруючими у спілкуванні з Богом, для збереження культових ритуалів, об'явлення віруючих у щиросердній вірі в Бога. Тому цей стиль характеризується особливою урочистістю і піднесеністю, благозвуччям, символізмом та стійкістю стильової норми.

Мовні особливості конфесійного стилю:

фонетичний рівень

-особлива, піднесена ритмомелодика фрази.

лексико-фразеологічний рівень

Найвиразніше характеризує конфесійні тексти їх лексичний склад. У текстах сконцентрована велика кількість старословянсько-грецької конфесійної лексики. Серед лексико-семантичних груп цього стилю типовими є:

-слова для найменування Бога та явищ потойбічного світу (*Небесний Отець, Божий Син, Святий Дух, Спаситель, Царство Небесне. Царство Боже, рай, вічне життя, небеса*);

-слова для найменування стосунків людини й Бога (*вірувати, молитися, заповіді, воскресіння, покаєння, праведні, грішні, благодать*);

-значна кількість старослов'янізмів (церковнослов'янізмів), які використовуються у прямій номінативній функції.

Мова культових творів, що апелює до душевних переживань людини, дуже образна, вона багата на такі засоби:

-епітети, повтори, метафори, алегорії, символи, загалом слова та вислови з переносним значенням.

граматичний рівень

-інверсія слів, словосполучень, речень;

- повтори слів і словосполучень;
- використання риторичних питань.

Питання із підстилями конфесійного стилю на сьогодні обговорюване, але історично сформованими є такі підстилі:

- Священного Писання, або Біблійний;
- літургійно-богословський;
- агіографічний, або житійний;
- проповідницький;
- науково-богословський;
- катехізичний, або навчально-релігійний;

Дослідниця Л. Мацько, наприклад, виділяє такі підстилі:

- власне конфесійний
- конфесійно-популярний;
- конфесійно-навчальний;
- конфесійно-обрядовий;
- конфесійно-публіцистичний.

Дослідники **епістолярного стилю** К. Ненець, М. Пилинський, В. Німчук, Б. Шарпило заявляють про наявність у цьому стилі двох підстилів: 1) *офіційного, службового* і 2) *неофіційного, приватного*. “Залежно від теми листа, його призначення і взаємин кореспондентів, — пише К. Ненець, — листи можна поділити на родинно-побутові; інтимно-товариські; приватно-ділові; офіційно-ділові”.

Сьогодні багато уваги приділяють дослідженню теорії та історії **ораторського стилю**. Суттєвий внесок у це питання зробили праці вчених Г. Апресян, Н. Безменової, М. Герман, Е. Ключова, Е. Корнилова, Г. Сагач, Т. Іржі. У книзі “Ораторське мистецтво” Г. Апресян розрізняє такі види цього стилю: 1) *громадсько-політичне ораторське мистецтво* (лекції на громадсько-політичні теми, політичні промови, огляди, виступи на мітингах, агітаційні промови); 2) *академічне ораторське мистецтво* (наукова доповідь); 3) *судове*

ораторське мистецтво', 4) *промови з нагоди громадських урочистостей* (ювілейна промова або поздоровлення, тост); 5) *церковні проповіді*.

Аналіз мовознавчої літератури засвідчує, що функційні стилі не можна змішувати з експресивними. Щодо останніх, то вони виділяються за характером наявних елементів *експресії*, і *традиційно їх поділяють на високий, знижений і нейтральний*. Елементи нейтрального стилю є міжстильовими, тобто можуть уживатися в будь-якому функціональному стилі практично без обмежень. Елементи високого чи зниженого стилів, як правило, закріплені за певними різновидами мови. “Фактично експресивні стилі, — зазначає С. Єрмоленко, — створюють ґрунт для виникнення колоритно-стилістичних різновидів української мови, що урізноманітнюють, деталізують функціональні стилі сучасної української мови”.

Отже, в сучасних умовах функційно-стильова сфера мови постійно уточнюється: переосмислюються традиційні стилі, відновлюються ті, яких за певних умов не визнавали, формуються нові. В сучасній українській літературній мові вважаємо оптимальною таку класифікацію функціональних стилів: **основні стилі (розмовно-побутовий, науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній), інші стилі (конфесійний, епістолярний, ораторський).**

Із упровадженням комп'ютерних технологій активізувалося питання вияву диференційних ознак функційних стилів та жанрів української мови. Сучасні стилі та жанри в мережі Інтернет відрізняються від традиційних. Здебільшого це зумовлено специфікою того засобу, за допомогою якого здійснюється репрезентація текстового матеріалу, тобто комп'ютерного середовища. У сучасній лінгвістиці на позначення жанрів інтернеткомунікації використовують термін *дигітальний жанр*, що за своєю суттю аналогічний одиницям цієї терміносистеми *електронний жанр*, *гіпержанр*, *віртуальний жанр*, *цифровий жанр* і *медійний жанр*. Термін *дигітальність* використовуємо як назву ознаки *дигітальний* (“спільне позначення для застосування цифрового подання будь-яких величин у обчислювальній техніці

за допомогою електронних пристроїв”, що походить з англ. *digital* “цифровий”.

Дигітальність трансформує стиль української мови в особливу форму, що, безперечно, змінює комунікативні особливості тексту. Однією з найвиразніших особливостей дигітальності стало використання гіпертексту, зокрема його електронної реалізації. Усі стилі української мови набули “електронних” рис саме завдяки “оцифруванню” тексту й активним послугуванням гіпертекстом. Електронний гіпертекст став використовуватися в усіх функційно-стильових різновидах мови. Міра вияву цієї дигітальної одиниці у різних стилях представлена по-різному: для розмовного чи художнього стилю – менша, для публіцистичного, наукового – більша. Щодо останнього варто акцентувати увагу на створення нових різновидів репрезентації жанрів наукового стилю, як-от науково-довідковий жанр та жанр електронного підручника.

Отже, стилі та жанри сучасної української мови, піддаючись впливові дигітальності, змінюють функціонально-стильові параметри в інтернет-комунікації.

4. Проблема стильових норм та їх стабільності

Сьогодні норми охоплюють практично всю мовну систему, проте різні її рівні й аспекти ставали об’єктами вноормування в різний час. Найраніше – правопис і граматики, дещо пізніше – вимова, лексика, словотвір. Стильовий же рівень почали вноормувати найпізніше, фактично тільки в другій половині ХХ ст. І, мабуть, не випадково. П.Селегій стверджує, що аналіз запитів, які надходять до Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, засвідчує, що дописувачі цікавляться насамперед питаннями правильного слововжитку та правопису. Менше запитів щодо граматики та фразеології. Найменше – щодо стильової правильності.

Усі ми – носії ідіолектів, у кожного – свої мовні особливості. Щоб успішно порозумітися в суспільстві, нам доводиться взаємодіювати своє мовлення від певних правил. Завдяки цьому ми знаходимо спільну мову з іншими людьми. І якраз мовні норми протистоять суб'єктивному волюнтаризмові в актах спілкування та регулюють мовлення так само, як юридично-правові закони регулюють громадське життя. *Норма закріплює в ужитку певний мовний елемент як правильний, доречний, зразковий, загальноживаний.*

Існує три важливі риси мовної норми – ***вибірковість, оцінність і обов'язковість***. Мовний колектив *відбирає* і в нормує лише ті форми, які на поточний момент його найбільше задовольняють. Добираючи мовні засоби, колектив завжди *оцінює* їх як правильні або неправильні, доречні або недоречні, гарні або негарні. Позитивно оцінений мовний елемент кодифікується в нормативних словниках, граматиках і стає *обов'язковим* для носіїв літературної мови. Суспільство різними способами заохочує мовців неухильно дотримувати норм.

Поняття норми історично обумовлено. Так, на етапі літературної мови донаціонального періоду очевидно ще не було стабільної норми. Літературні норми донаціонального періоду підтримували стабільність своєї системи шляхом заперечення розмовних, перш за все діалектних варіантів. На лексичному рівні це досягається орієнтацією на одне із найбільш активних і популярних у той чи інший період часу літературних джерел, тобто останній виступав носієм норми (наприклад, тексти Євангелій для високого стилю).

Норма літературної мови національного періоду відрізняється від попередньої орієнтацією на народно-розмовні форми. І за основу норм бралися діалектні норми.

Стильові норми перебувають в одному ряді з іншими мовними нормами: фонетичними, лексичними, граматичними, правописними. Але якщо ці норми загальнолітературні, єдині для всіх без винятку стилів (не можна в діловому стилі відмінювати те саме слово за одним зразком, а в науковому – за іншим), то стильові норми – функційно-мовленнєві – варіюються залежно від сфери мовлення. Наприклад, те, що прийнятне в розмовному стилі, не личить книжному, і навпаки. ***В основі стильової норми саме й лежить прийнятність, доцільність, доречність уживання.*** Це прямо впливає із природи стилю як мовного явища, адже стиль – це не так мовні засоби, як принципи відбору й поєднання їх.

Якщо мовний стиль – це сукупність засобів, відбір яких зумовлений змістом, метою та сферою мовлення, то стильова норма – це правило, яке визначає доцільність використання мовних засобів залежно від стилю мовлення.

Порівняно з нормами інших рівнів (граматичною, фонетичною, правописною) стильові норми найменш категоричні й найбільш ліберальні. І це зрозуміло, інакше вони звужували б можливість вибору мовних засобів відповідно до змісту й комунікативної мети.

Стильові норми ситуативно зумовлені, залежать від тональності, умов спілкування, вимог жанру й навіть од відчуття самої норми, яке в різних мовців буває то слабшим, то сильнішим.

Функційні стилі різняться за ступенем варіювання норм. У художньому, публіцистичному та епістолярному допускається якнайширше розмаїття – починаючи від конкретного слововжитку й закінчуючи способами побудови текстів. Норми офіційно-ділового стилю виявляють жорстку стандартизованість, безваріантність, а відповідні тексти – максимальну наближеність до стильового інваріанта. Науковий стиль посідає на цій шкалі серединне місце. Причому в одних своїх жанрах він схиляється в бік меншої варіативності (патент, тези, довідник, автореферат дисертації), а в інших –

більшої варіативності (науково-популярна література, наукова публіцистика, наукова есеїстика).

Джерелами стильових норм слугують передусім практика взірцевого мововжитку в кожному з функційних стилів і властивий майстрам слова мовний смак, утілений у конкретних текстах. Проте нормалізатор потребує не лише «позитивного», а й «негативного» мовного матеріалу. Як і в інших науках (етика, естетика, медицина), у стилістиці визначати норму або уточнювати її межі допомагає аналіз відхилень.

Стильові норми, попри видиму стабільність, не лишаються незмінними. Змінюється літературна мова – змінюються і її норми. Те, що колись не було нормою, може стати нею, а окремі нормативні явища з плином часу можуть утратити свій обов'язковий характер.

Нинішній науковий стиль, наприклад, засвідчує певну лібералізацію мовних норм. Її можна оцінювати по-різному. З одного боку, деякі традиційні риси наукового стилю (підкреслена книжність, знеособленість, номінативність) сьогодні вже не зовсім відповідають нашим уподобанням і тенденціям моворозвитку. З другого боку, характерними ознаками наукового тексту дехто вважає риси, які, по суті, є стильовими вадами (неясність, затермінологізованість, надмірна довжина речень). Насправді ж норми наукового стилю покликані допомогти авторам уникати таких вад, а рецензентам і редакторам – боронити науку від дилетантів, халтурників, псевдовчених.

Стильові норми диктують вимоги до автора. Кожен пише й говорить на свій лад, але спирається при цьому на загальнонародну літературну мову, що належить усій мовній спільноті й має стійкий набір норм, відступати від яких не бажано. Ніхто не вільний від дисципліни літературної мови. Вправне застосування стильових норм – свого роду паспорт грамотності. І хоч ці норми, слід визнати, дещо притлумлюють прояви авторової індивідуальності, все ж їхня користь і для автора, і для читачів у кінцевому підсумку безперечна.